ისტორიულ-არქიტექტურული კვლევა

დედოფლისწყაროს ქ. №3/5

თბილისი
მარტი, 2020

საკვლევი ტერიტორია დედოფლისწყაროს ქუჩის №3/5-ში მდებარეობს. დღეს ეს მიწის ნაკვეთი თბილისის ისტორიული ნაწილის რეგულირების ზონაში – ხოლო ისტორიულად ავლაბარს განეკუთვნება.

ამჟამად ავლაბარი თბილისის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, მტკვრის მარცხენა ნაპირზე განლაგებული ვრცელი რაიონია. თავდაპირველად იგი ისნის (მეტეხის) ციხე-სიმაგრეს მიკედლებულ უგალავნო ნაწილს წარმოადგენდა, რომელიც XVIII საუკუნის II ნახევარში, ერეკლე II-ის მეფობის ხანაში შემოიზღუდა გალავნით. ვარაუდობენ, რომ სახელწოდება „ავლაბარი" XIV საუკუნიდან გავრცელდა (პირველი წერილობითი საბუთი სადაც მას მოიხსენიებენ 1392 წლით თარიღდება). სიტყვა „ჰავალი" არაბულად მიდამოა, ხოლო „ბარე" ზღუდეს, გალავანს ნიშნავს. მაშასადამე „ავლაბარი" გალავნის იქითა მიდამოს, გარეუბანს გულისხმობდა.

1913 წ. თბილისის გეგმა

პლატონ იოსელიანის ცნობით, ავლაბარში XV ს-ში სასახლეები ჰქონიათ სამეგრელოსა და გურიის მთავრებს. ასევე, თბილისის 1785 წლის გეგმაზე აქ

გიორგი ბატონიშვილის სახლია აღნიშნული. 1784 წელს ისნის ძველი ციხის გალავანზე აღიმართა დარეჯან დედოფლის სასახლე – „საჩინო".

ავლაბარში სახლობდნენ მეფის, თავადაზნაურთა და საეკლესიო ყმა-გლეხები. განვითარებული იყო ხელოსნობა. აქ ქართველებთან ერთად სომხები, სპარსელები, ბერძნები ცხოვრობდნენ.

XVIII საუკუნეში ლეკთა თარეშის გამო ავლაბარი თითქმის დაცარიელდა, რადგან ლეკები თბილისს უმეტესად ამ მხრიდან ესხმოდნენ, ხოლო აღა-მაჰმად-ხანის შემოსევების დროს (1795 წ.) ავლაბარი თითქმის მთლიანად განადგურდა.

1800 წელს პორუჩიკ ჩუიკოს მიერ შედგენილი თბილისის გეგმა გვიანფეოდალური პერიოდის დაგეგმარების დადგენის საშუალებას იძლევა, რადგან მასზე განსხვავებული ფერითაა გამოყოფილი ის უბნები და ნაგებობები, რომლებიც აღა-მაჰმად-ხანის შემოსევების დროს განადგურდა. შიდაავლაბრის დაგეგმარება მკვეთრად განსხვავდებოდა თბილისის სხვა ნაწილების ქუჩათა ქსელისგან. იგი ერთგვარად რეგულარულ ხასიათს ატარებდა.

ძირითადი ქუჩები მეტეხის კლდის სწვრივის პარალელურად გადიოდა, ხოლო მთავარი ქუჩა (დღევანდელი მეტეხის) მათ ორდნავ ირიბად ჰკვეთდა. ეს ქუჩა იწყებოდა კარიბჭესთან, (ჩრდილო-აღმოსავლეთის მხრიდან გზების შესაყარზე) და განივად ჰკვეთდა უბანს. გარეთავლაბარი კი ქუჩების ქაოტურ ხლართს წარმოადგენდა.

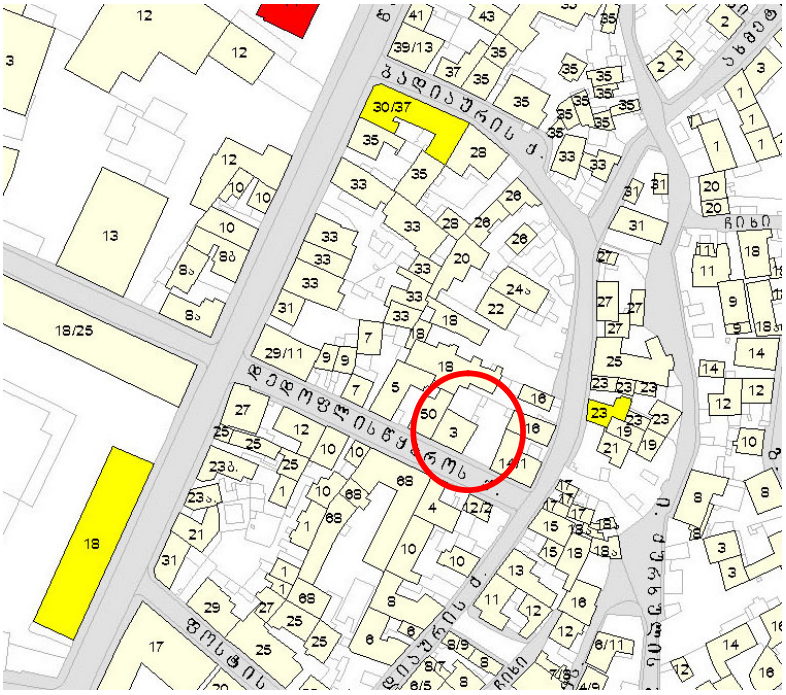

მიუხედავად იმისა, რომ ამ უბანმა ბევრი ცვლილება განიცადა, დღემდეა შემორჩენილი გვიანფეოდალური ქალაქის ქუჩათა ქსელი და ძველი

განაშენიანების კვალი – ისტორიული ციხესიმაგრის ნაშთები, გვიანფეოდალური პერიოდის დამცავი კედლები, დარეჯანისეული სასახლე, XIX-XX სს-ის საცხოვრებელი სახლები, ძველი სარდაფები და სხვა. მეტ-ნაკლებად შენარჩუნებულია განაშენიანების მასშტაბი და თავისებურებები. ქალაქის ამ ნაწილის ძირითად მხატვრულ-არქიტექტურულ სახეს მეტეხის აღმართის, მეტეხის კლდის, მეტეხის ქუჩისა და ჯორბენაძის ქუჩათა განაშენიანება განსაზღვრავს.

ავლაბარზე იშლება ვრცელი პანორამა თბილისის სხვადასხვა კუთხიდან. მის ურბანულ სახეს დღეს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სამების კათედრალური ტაძრის დომინანტი, რომელიც მთელი გარემოს განაშენიანების წამყვან ორიენტირად იქცა.

უბნის ახლომდებარე ნაგებობებიდან გამორჩეული სახე ჰქონდა ყოფილი საპყრობილის – შემდგომ სურსათის სანახების (склады) – აგურის ორსართულიან ნაგებობებს, რომელთაგან ჯერ კიდევ დგას ერთი. ფუნქციადაკარგულობის მიუხედავად, ამ სამეურნეო ნაგებობებს ჰქონდათ შთამბეჭდავი მხატვრული სახე, რომლის ელემენტების გადმოტანა თანამედროვე არქიტექტურის ენაზე საინტერესო შედეგს მოგვცემდა (ორმაგ საპირეში ჩასმული სარკმლები, ძველი აგურის მონოტონური ფასადი მასზე რიტმულად განლაგებული ღიობებით).

ძველი საწყობის შენობა წურწუმიას ქუჩაზე

ზემოთქმულიდან გამომდინარე მეტად მნიშვნელოვანია უბნისა და მისი განაშენიანების პრინციპების შენარჩუნება და დაცვა.

დედოფლისწყაროს ქ. №3/5 მიწის ნაკვეთი ამჟამად ცარიელია და ეზოში მხოლოდ ისტორიული შენობის ნანგრევებია შემორჩენილი.

როგორც აღინიშნა, საკვლევი ტერიტორია განაშენიანების მხრივ არაერთგვაროვანია. მის ძირითად ნაწილს გასულ საუკუნეში აშენებული ეთორსართულიანი რულარული ტიპის სახლები და სამსართულიანი მრავალბინიანი ნაგებობები შეადგენს.

ქუჩის ამ მონაკვეთის განაშენიანება განსხვავებულია საწყისსა და ბოლო მონაკვეთებში. დედოფლისწყაროს ქუჩისა და წურწუმიას ქუჩის კვეთაზე მდებარე წარმოსადეგი აგურის ისტორიული სახლი სამართულიანია. ის გამოირჩევა მიკროუბანში როგორც საფასადე კომპოზიციით, ასევე ტორცოს გვერდითი კედლის აგურის წყობით. ქუჩის სიღრმეში განაშენიანება უკვე ერთორსართულიანია და აშკარად რულარული ტიპისაა.

დასკვნა-რეკომენდაციები

ვინაიდან საპროექტო ტერიტორია, დედოფლისწყაროს ქ. №3/5, დღევანდელი მდგომარეობით წარმოადგენს შენობათა ნგრევის შედეგად გაჩენილ ურბანულ ლაკუნას, მიზანშეწონილად მიმაჩნია მისი შევსება ახალი მოცულობით შემდეგი რეკომენდაციების გათვალისწინებით:

- ახალმშენებლობამ უნდა გააჯანსაღოს დეგრადირებული ურბანული ქსოვილი;
- ისტორიული ქუჩის განაშენიანების მასშტაბის და მიმდებარე ტერიტორიების განვითარების პერსპექტივის გათვალისწინებით, შესაძლებლად მიმაჩნია 3+ სიმაღლის მოცულობის დაპროექტება, რომელიც შესაბამისი იქნება ქუჩის საწყის მონაკვეთზე არსებული ისტორიული სახლის სიმაღლისა;
- ახალი ნაგებობის არქიტექტურული სახის შექმნისას, სასურველია ვიზუალურად ნაკლებად აქტიური, ნეიტრალური გამომსახველობითი ფორმების მოძიება. მათი მხატვრული სახე, რიტმული დანაწევრება და ფერადოვნება უნდა მიესადაგოს ძველი თბილისის ამ უბნის არქიტექტურულ ხასიათს და მხატვრულ მთლიანობას;
- მიზანშეწონილად მიმაჩნია საფასადე მოპირკეთებისას ნაწილობრივ აგურის თემის, ხოლო გადახურვის გადაწყვეტაში ნაწილობრივ დაფერდებული სახურავების პრინციპის გამოყენება;
- მნიშვნელოვანია, რომ ახალ ობიექტს არ ჰქონდეს ფსევდოისტორიული ხასიათი, არამედ თანამედროვე არქიტექტურული ხერხებით პასუხობდეს ისტორიული განაშენიანების კონტექსტს;

- გასათვალისწინებელია ქალაქიდან აღქმის შორი ხედები, რომლებზედაც შენობა გამოჩნდება და არ დაუპირისპირდება ისტორიული განაშენიანების არსებულ მორფოლოგიას, მასშტაბს თუ არქიტექტურულ მახასიათებლებს.

ხელოვნებათმცოდნე
ლალი ანდრონიკაშვილი

